

Měřínský, Zdeněk

Kolokvium Sémantika a archeologie

Archaeologia historica. 1984, vol. 9, iss. [1], pp. 303-304

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139508>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Cílem sympozia bylo osvětlit úlohu Maďarů a jejich nájezdů v první polovině 10. století z hlediska historického a archeologického. Úvodní referát přednesl maďarský historik dr. György Györffy shrnutím poznatků historických událostí v 10. století v Podunají se zvláštním zaměřením na Bavorsko, Moravu a Maďarsko. Výsledky archeologických výzkumů z 9. a 10. století z oblasti Balatonu přednesl dr. R. Müller. Historické události spojené s pádem Velké Moravy a úlohou Maďarů osvětlil dr. Dušan Třeštík, CSc. Současný stav poznatků archeologického výzkumu k dějinám 10. století na Slovensku přednesl dr. Alexander Ruttkay, CSc. a na Moravě dr. Vladimír Nekuda, CSc. Všechny tři referáty našich badatelů podstatnou mírou přispěly k projednávání problematice a zdůraznily nutnost úzké spolupráce zejména historiků a archeologů, aby mohly být řešeny otázky historického vývoje v 10. století.

Z ostatních referátů zaslouží pozornosti příspěvek prof. dr. H. Kollera, zabývající se písemnými prameny a stavem výzkumu úlohy Maďarů a rozbor situace 10. století na území Dolního Rakouska v přednášce doc. dr. P. Csendese. Ze západoněmeckých badatelů zaujala přednáška prof. dr. W. Sageho o archeologických důkazech ohrožení jižního Bavorska Maďary. Referáty přednesené na tomto sympoziu budou publikovány v samostatném sborníku.

VLADIMÍR NEKUDA

Kolokvium Sémantika a archeologie

Dne 20. června 1983 se v zasedací místnosti AÚ ČSAV v Praze uskutečnilo kolokvium na téma Sémantika a archeologie, jehož cílem bylo ukázat na místo a přínos vědy o významu slov – sémantiky pro archeologii středověku, zejména poukázat na možnosti této disciplíny osvětlit počátky výskytu některých fenoménů v jednotlivých časových horizontech jak po stránce kvalitativní (nejstarší známé doklady), tak i kvantitativní, změn významu, vlivu okolních jazykových prostředí, které mohou signalizovat i určité vztahy v přejímání jednotlivých jevů hmotné kultury a vzájemné ovlivňování.

V úvodní části kolokvia podal akademik J. Macek přehled vývoje semiologie a sémantiky, definice tohoto oboru a základní literaturu, metodická východiska a postupy, prameny atd. Na tento úvod navázal vlastní výklad jednotlivých termínů, který nám upřesňuje nebo mnohdy podává zcela nový obraz sociálního a ekonomického života středověké společnosti a její hmotné kultury. Bylo zde poukázáno na odraz sociální struktury středověké společnosti ve významové stránce slovní zásoby, pojetí prostoru, a hlavně na jazykové jevy týkající se samotné hmotné kultury. Právě z rozboru poslední skupiny vyplývá velký význam této disciplíny pro středověkou archeologii. V těchto souvislostech bylo upozorněno na nutnost držet se původních termínů a jejich významu při interpretacích různých jevů a nezavádět termíny nové. Týká se to například užívání názvu osada, jenž měl ve středověku zcela jiný význam, a proto je vhodnější mluvit o zaniklých středověkých vesnicích, nebo termín dvorec, jenž není doložen před koncem 15. století, a tedy by se mělo hovořit o dvorech. U některých objektů, zejména z doby raného středověku, pro něž nemáme v písemných pramenech žádnou oporu, zůstane však jejich moderní terminologie asi vždy předmětem určité dohody mezi zainteresovanými odborníky, dané jejich definováním. Jako příklad si můžeme uvést právě diskutované velkomoravské velmožské dvorce, ať už je funkce těchto objektů i přes dosavadní výsledky jejich výzkumů jakkoliv diskutabilní. Byl vysloven názor, že například v případě

Pohanska u Břeclavi není pravděpodobné, že by šlo o dvorec s hospodářskou funkcí (*curtis*), ale o dvůr (*curia*). Tento termín měl v našem prostředí celkem čtyři významy, z nichž je vidět v časové linii od 10. do 15. století sestupnou tendenci od sídla panovníka (10. stol.) a biskupa (1. čtvrtina 12. stol.) až po centrum správy zemědělské výroby šlechty a selskou uscdlost (15.–16. stol.). Mohli bychom uvést celou řadu dalších příkladů termínů, jako například vésku (malé sídliště), tvrz (každé opevněné místo), tyn (lehce palisádou opevněné místo), zámek (poč. 15. stol. tak nazývány královské hrady, název pro několikadílné dispozice) atd.

Na úvodní Mackův referát navázala velmi bohatá diskuse, v níž byly ještě upřesněny některé otázky i jednotlivá stanoviska. Kolokvium přispělo významným způsobem k upřesnění pohledu na řadu jevů středověké společnosti a kultury, zejména hmotné, i k informovanosti zainteresovaných odborníků z oblasti archeologie středověku o možnostech využití sémantiky v našem oboru.

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

III. husitologické sympozium

Ve dnech 12.–16. září 1983 se v Táboře konalo již třetí husitologické sympozium. Bylo tentokrát rozděleno do dvou základních bloků. Prvý z nich byl tematicky zaměřen na otázky politických dějin husitského období, nadstavbových jevů spojených s průběhem husitské revoluce, zejména otázek ikonoklasmu, a to i v širším kontextu evropském, aktualizace husitství v pozdějších obdobích až po současnost, problematiky dokumentace a edic pramenů husitského období a prostor byl vymezen i volné tribuně různých sdělení a diskusních příspěvků k husitskému období. Druhá část sympozia, důležitá zejména pro archeologii a širší problematiku výzkumu dějin středověké hmotné kultury jako takové, nesla název „Dům předhusitského a husitského období“.

Z referátů první části sympozia připomeňme alespoň příspěvek dr. J. Krásy, CSc., o husitském obrazoborectví, dr. J. Nechutové, CSc., o pramenech předhusitské a husitské ikonofobie a dr. V. Nejedlý hovořil o obrazoboreckých tendencích v českých dějinách 17.–18. století. Velký okruh přednášek se týkal problematiky basilejského koncilu a doby bitvy u Lipan. Úvodní referát nazvaný „Politika Zikmunda Lucemburského v letech 1429–1436“ přednesl prof. dr. F. Kavka, na něj navázal příspěvkem o české otázce na basilejském koncilu dr. J. Kejř, CSc., výkladem o politice Tábora a jeho strany v předvečer Lipan se zabýval dr. F. Šmahel, CSc. a dr. P. Čornej hovořil o Lipanech ve svědectví pramenů. Regionální problematiky se týkalo vystoupení dr. R. Tecla „Tábor v roce 1435 a bitva u Křeče“, dr. A. Hejny, CSc., o husitství v severovýchodních Čechách a dr. A. Roubice, CSc., o Olomouci a basilejském koncilu. Z příspěvků o dokumentaci a edicích pramenů připomeňme alespoň zprávu doc. dr. I. Hlaváčka a dr. P. Spunara, CSc., o postupu prací při dokumentaci a evidenci pramenů husitského období a z vystoupení, která odezněla ve volné tribuně, referát dr. J. Čechury o sekularizaci církevních statků v husitské revoluci.

Z hlediska archeologie středověku měl zásadní význam druhý blok přednášek, věnovaný domu v předhusitském a husitském období, a to z různých aspektů vývoje i sledování řadou speciálních vědních disciplín, ať už je to samotný archeologický výzkum, studium písemných pramenů a ikonografických materiálů, jazykověda, etnografie atd. Úvodní referát byl dílem doc. dr. J. Petráně, CSc., jenž hovořil na

téma český středověký dům a historické prameny písemné povahy. Zabýval se převážně obrazem středověkého domu, jak nám jej přibližují dobové písemné a ikonografické prameny, zmínil se i o metodických postupech, které názorně dokumentoval například rozbořem terminologie popisu domu a jeho součástí v Klaretově slovníku. V další části svého vystoupení věnoval pozornost i pramenům archeologickým, etnografickým a jazykovědným. Jazykovědné tematiky se týkal i diskusní příspěvek akademika J. Macka, zaměřený na problematiku sémantiky a jejího významu pro sledování některých fenoménů středověké materiální kultury, počátků řady jevů a doby jejich největšího rozšíření, srovnání odlišných sociálních prostředí, v nichž se vyskytují atd., jak nám je zachycuje sémantický rozbor různých písemných pramenů. Z rozboru příkladů vybraných právě k tematice domu i z dalších oblastí hmotné kultury středověku vyplývá, že určité civilizační inovace se objevují prvně u šlechty, a to ve 13.–14. století, ve 14.–15. století se s nimi na základě terminologické frekvence v písemných pramenech setkáváme v prostředí měšťanstva a teprve v 16. století se stávají i majetkem zámožnějšího venkovského obyvatelstva.

Základní referáty k problematice domu předhusitského a husitského období přednesli především archeologové. Dr. M. Richter, CSc., podal souhrnný výklad o výzkumu středověkého městského domu v Čechách a jeho vývoji od jednoduchých zemnic (Most, Hradec Králové, Praha, Sekanka u Davle, Tábor, Staré Mýto, Žďár nad Sáz.) až po složité půdorysy městského domu 14. až poč. 15. století, odkryté například v Sezimově Ústí. Shrnující výklad odějinách středověkého vesnického domu na Moravě přednesl dr. V. Nekuda, CSc. Zhodnotil dosavadní výsledky archeologických odkryvů obytných i hospodářských objektů na zaniklých středověkých vesnicích Msténice u Hrotovic, Pfaffenschlag u Slavonic, Konůvky na Slavkovsku i na dalších lokalitách. Na vystoupení dr. V. Nekudy navázal dr. P. Michna, jehož příspěvek byl zaměřen k problematice archeologického výzkumu moravského městského domu. Popsal zde jednoduché zemnice 13. století odkryté v Uničově, Olomouci, Lošticích, Rýmařově, Starém Městě u Uherského Hradiště i v samotném Uherském Hradišti. Tyto zahlobené obytné objekty nenavazují na starší domácí vývoj slovanského období, ale jedná se patrně o cizí zásah nesený kulturním proudem ze Slezska, jenž asi souvisel s kolonizačními procesy 13. století. Zemnice lze interpretovat jako určitá provizoria související s počátky městského osídlení. V další části svého referátu hovořil autor o archeologickém odkryvu dvou městských domů v Olomouci, Barvířské ulici č. 8 a 10, výzkumu románské budovy v areálu dvorce na olomouckém podhradí u dnešního kostela sv. Mořice a výzkumu jednoprostorové kamenné stavby ze sedmdesátých let 13. století na nám. Rudé armády v Uherském Hradišti.

Městského domu se týkaly i některé další příspěvky. M. Roháček referoval o možnostech rekonstrukcí a interpretací usedlostí hrnčíře a řezníka ze Sezimova Ústí, ing. dr. J. Muk obsáhle hovořil o středověkém městském domě ve výsledcích stavebně historického výzkumu a v dalším příspěvku podal výklad termínu mazhaus, jenž původně příslušel prostoru síně v 1. patře městského domu, doc. ing. arch. M. Radová, CSc., se zabývala stavební technologií středověkého domu, ing. M. Radová ml. přednášela o tábořských domech v 15. století a ing. arch. J. Škabrada, CSc., zaměřil svoji pozornost na srovnání městského a venkovského domu v Čechách.

Studia otopných zařízení v rámci domu a využití etnografických analogií i některých písemných pramenů, jako například tereziánských a josefinských patentů, se týkalo vystoupení dr. J. Langra. Řada příspěvků byla též zaměřena k ikonografii a jejím možnostem v komplexním výzkumu středověkého domu. Odezněl zde referát dr. M. Drdy, který zhodnotil a roztřídil dostupné ikonografické doklady a po-

kusil se provést jejich interpretaci a klasifikaci. Na některé problematické momenty při interpretaci středověkých vyobrazení dané principy středověkého malířství a perspektivy upozornil dr. J. Daniel. Dr. Z. Hazlbauer informoval přítomné o ikonografických dokladech domu a jeho konstrukčních a technologických principech na středověkých kachlích a dr. J. Vařeka, CSc., upozornil na důležitost studia ikonografických dokladů pro bádání o lidové architektuře pozdního středověku. O výsledcích studia středověkého domu v sousedním Rakousku, zejména na základě ikonografických dokladů a písemných pramenů, informoval účastníky jednání dr. G. Jaritz. Tématu zasedání se okrajově dotýkal i velmi zajímavý příspěvek dr. I. Pleinerové, CSc., která předvedla výsledky experimentů s rekonstrukcí výstavby a provozu slovanských zemnic odkrytých v Březně u Loun.

Z celého jednání III. husitologického sympózia vyplynula řada zajímavých nových poznatků, shrnutí dosavadního bádání i těch úseků, kterým bude nutno věnovat v budoucnosti zvýšenou pozornost. To se týká nejen otázek politických a sociálních dějin, problematiky husitské ideologie, ale i studia hmotné kultury, kde, jak ukázal seminář o domě předhusitského a husitského období, má své nezastupitelné místo archeologie středověku.

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

XIII. mikulovské sympozium

Ve dnech 20.–21. října 1983 uspořádal Okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově další sympozium zaměřené tentokrát na řemeslo a průmysl jižní Moravy. Po pěti úvodních referátech probíhalo jednání ve dvou sekcích, čímž bylo velmi dobře zvládnuto jak množství referátů, tak i obsahová část. V úvodní přednášce B. Dostála bylo pojednáno o slovanském řemesle od poloviny 6. do konce 12. stol. Přednášející poukázal na problematičnost odlišení podomácké výroby od řemesla v některých odvětvích, především v hrnčířství a ukázal na objektivní možnosti archeologie především v hodnocení technologické stránky jevu. Sledované období rozdělil do dvou hlavních období (6.–9. a 10.–12. stol.), přičemž prvé období dělil dále na tři fáze. Největšího, ba přímo explozivního rozmachu dosáhlo řemeslo ve velkomoravském období. V 10. stol. dochází, s výjimkou železářství, k degradaci na podomáckou výrobu. Na úvodní přednášku navázal V. Nekuda, který se zabýval řemeslem v 13. až poč. 17. stol. na základě archeologických pramenů. Upozornil na to, že problematika výroby a řemesla je často řešena mimo systematický výzkum, ale přesto bylo dosaženo pozoruhodných výsledků. Např. bylo zjištěno, že do 13. stol. se nachází doklady řemeslné výroby na zaniklých vsích, nebo že od druhé pol. 14. stol. slouží archeologické prameny především dějinám technologií. Referát byl uzavřen přehledem archeologických pramenů pro keramiku, sklářství, železářství, vápenictví atd. Další přednášky se zabývaly mladším obdobím mimo rámec této zprávy.

Na úvodní přednášky navázaly menší referáty. J. Vignatiová pojednala o specializované výrobě na Pohansku u Břeclavi, kde se zaměřila především na doklady výroby kroužkového brnění velkomoravského stáří. Pozoruhodný byl referát R. Snášila o předvelkomoravských nálezích bronzových ostruh z Uherského Hradiště, které dokládají i místní výrobu těchto luxusních předmětů. J. Unger v referátu o nálezích importované keramiky na břeclavském okrese se zabýval jak častějšími nálezmi keramiky severomoravského výrobního okruhu a brněnských pohárů, tak i vzácnějšími doklady pronikání produkce rakouských hrnčířů i výrobků červeně